

Lengyelek az 1848|49-iki szabadságharcban.

Bem és Petőfi.¹

Írta: DR. SZÁDECZKY KARDOSS LAJOS.

Midőn a lengyelek 1830-ban fegyverre keltek, Magyarországból sokan siettek résztvenni az ő szabadságharcukban. Miután az egyenlőtlen küzdelem az orosz kolosszussal szemben elbukott, a magyar országgyűlés 1833-ban szót emelt a lengyelek érdekében.

Palóczy László, Borsod követe, azt mondta, hogy „ha a királyok halála miatt a fejedelmek gyászt öltenek, nem illik-e a nemzeteknek is gyászolniuk egy egész szabad nemzet erkölcsi halálát? Az egész világ szemeláttára verték le a nemzetet, mely velünk együtt a keresztyénség védfalának századokon át nevezeték. . . Lehetetlen eltitkolni a veszélyt, mely bennünket fenyeget, midőn határainkon polgári szabad alkotmány tapostatott el”.

Hasonló részvétet mi a nemzetek részéről a trianoni békeukáz guillotinja után csakis a lengyeleknél tapasztaltunk.

A magyar nemzet részvétét 1833-ban leghívebben Deák Ferenc tolmácsolta parlamenti szűzbeszédében, ezeket mondván:

„Fájdalommal és aggodással keserű érzet foghatja el kebelünket, midőn látjuk, hogy a lengyel nemzet, mely a XVI. században észak leghatalmasabb státusának tartott, erőszakkal ki van törölve a nemzetek sorából. . . Növeli fájdalmunkat annak érzése, hogy szánakozásnál és kérelemnél nincs hatalmunkban egyéb, melyet az elnyomottakért tehetnénk. . . Nyújtsuk tehát nekik e csekély enyhülést is, ha már több nem áll hatalmunkban. . . Sürgető kérésünk, hogy *letiport szomszédunk elnyomott polgári szabadsága visszaállítsassék.*”

Hasonló nyilatkozatokat mi is hallottunk jelenlegi nemzeti balsorsunkban országunk megcsonkítása miatt, a lengyelek részéről, szóban és írásban, hírlapjaikban, röpiratokban. Számtalan felszólalás hangzott el rólukról, a „letiport szomszéd” évezredes jogaink érdekében.

Egyik nemzetgyűlési beszédemben 1922. júl. 22-én bemutattam és idéztem azokat a nyomtatványokat és térképeket, melyek erről Lengyelországban megjelentek s melyeknek állandó refrénje a közös határ visszaállításának kívánása s tiltakozás a tervezett cseh-országi pánszláv korridor ellen a rutén földön át.

¹ Felolvasás a Magyar-Lengyel Egyesület 1924. márc. 15-iki emlékűnépén, a Képviselőház külügyi-társasági nagytermében.

I.

Dembinszki s a lengyel légió.

A magyar és lengyel érzelmek és érdekközösség számtalanszor nyilvánult a századok folyamán. 1848/49-iki szabadságharcunkban vérrel pecsételtetett meg ez a *testvériség*.

Midőn az 1848-iki új magyar alkotmány békés evolúcióját revolúcióba üzte az osztrák politika kétszínűsége: a lengyelek részéről sokan siettek Magyarországra, hogy résztvegyenek a szabadságharcban, melyről Lengyelország felszabadítását is remélték.

A lengyel emigráció küldöttsége külön lengyel légió szervezését kívánta a magyar honvédelmi kormánytól. Az óvatosabb lengyel hazafiak, főként Bem tábornok, a külön légió felállítását nem tartották kívánatosnak, főként külpolitikai bonyodalmak elkerülése szempontjából. A lengyel politikai pártviszály ebben is szenvedélyessé fajult s Bem ellen merénylet alakjában robbant ki.

A magyarnak is átka volt mindig a pártvillongás. A szabadságharc sikerének meghiúsulásához is nagyban hozzájárult ez, főként a *Kossuth* és *Görgei* között történt meghasonlás, melynek oka a politikai irányeszmék terén való ellentétes álláspontjuk volt. *Kossuth* a magyar alkotmányt eltörlő olomützi császári pártens miatt – dinasztia és monarchiaellenes – függetlenségi irányba terelte és kormányozta a nemzet hajóját. *Görgei*, a katonai fővezér, mindvégig ragaszkodott a koronás király, V. Ferdinánd hűségére letett eskühez és a monarchikus államformához.

A politikai és katonai két fővezér között kifejlődött ellentét békésen hatott a hadsereg működésére. A tisztikarban is két párt keletkezett. A közös hadseregből származó tisztek nagyrészt királyságpártiak voltak s Görgei körül sorakoztak, az újonjain alakított honvédezek tisztikara inkább Kossuth függetlenségi eszméiért lelkesedett. Azok a lengyel tisztek és hazafiak, kik a magyar szabadságharcban résztvettek, Kossuth politikájának voltak föltétlen hívei, már csak azért is, mert a magyar függetlenség kivívásától remélték Lengyelország szabadságának helyreállítását.

A lengyelek e politikai elvi különbség miatt ellentétbe kerültek Görgeivel, aki nem titkolta véleményét, mely szerint ő a magyar szabadságharcra nézve károsnak, sőt veszélyesnek tartotta a lengyel kérdéssel való kapcsolatot, attól féltvén, hogy annak az orosz beavatkozás lesz a következménye.

Kossuth az újonnan szervezett honvédsereg számára (a közös hadsereg magyar vezéreket nem termelvén) az 1830/31-iki lengyel szabadságharcban kitűnt tábornokok közül keresett vezért. Ilyenül előbb *Bem-et* szemelte ki, de ennek a lengyel emigrációval való meghasonlása után, őt az erdélyi hadsereg vezetésével bízta meg. Bem helyett azonban talált más lengyel tábornokot, *Dembinszki Henrik* személyében, ki már 1812-ben Napoleon oldalán harcolt az oroszok ellen s 1830/31-ben kiváló hadvezéri hímévre tett szert és végül a lengyel hadsereg fővezére volt. Dembinszki, mint emigráns, Párisban megismerkedett a magyar kormány ottani követével, gr. Teleki Lászlóval s az ő ajánlatára Kossuth, mint a honvédbizottmány elnöke, 1849 elején felajánlotta a magyar főszereget Dembinszkinak.

A váratlanul történt kinevezés meglepetést keltett s a tisztikar bizalmatlansággal fogadta az ismeretlen idegent.

A feldunai hadseregnek akkor Görgei Arthur volt a vezére, ki éppen akkor végezte be azt a bámulatosan bravúros, a hadtörténelemben mintaképp emlegetett felsőmagyarországi téli hadfelvonulást (a bányavárosokon át a Szepességre) s a branyiszközi (1849 febr. 5.) diadal után elérkezett Kassára (febr. 10.).

Dembinszki febr. 4-én adta ki első napiparancsát. Görgei hadserege is Dembinszki fővezérlete alá került, mint VII. hadtest. Miskolcon találkoztak először.

A bizalmatlanságot csakhamar összetűzés követte, ami károsan befolyásolta az első nagy csatának, a *kápolnai* kétnapos ütközetnek (febr. 26-27.) sikertelenségét, amit Görgei a Dembinszki hibás csatatervének és vezényletének tulajdonított.

A magyar felsőtiszai hadsereg e miatt kénytelen volt a Tiszán átkelni és a tiszafüredi táborban a hadsereg tábornokai – Görgeivel az élükön – tiltakoztak Dembinszki további fővezérsége ellen. A kormány kénytelen volt engedni, Dembinszkit fölmenteni s *Vetter* tábornokot s ennek betegsége miatt helyetteséül *Görgei-t* bizni meg a további fővezérlettel. A tavaszi fényes győzelmek: a hatvani, tápióbicskei, isaszegi, váci, nagysarlósi diadalok, majd Komárom fölmentése, Budavár visszavívása a honvédek lelkes önfeláldozásának és Görgei katonai zsenijének voltak eredményei. Ezekben kitűnő szerepet játszott a lengyel légió is.

Dembinszki csak az orosz betörés után vette át újra az északi sereg vezérletét, de a kormány nem fogadván el azt a tervét, hogy Sárosmegyéből seregével az oroszok háta mögé, Galíciába törjön, a fővezérségről lemondott.

Midőn a kormány másodszor is kénytelen volt elhagyni a fővárost és Szegedre tette át székhelyét, újra Dembinszkit bizta meg a fővezérlettel s azzal, hogy a Tisza-Maros szögébe vonja össze a magyar hadsereget s ott vívjon döntő csatát az osztrák és orosz ellenséggel. Dembinszki ez utolsó fővezérsége sem volt szerencsés. A Tiszán Szegednél átkelven, Haynauval szemben elvesztette az *újszegedi* és *szőregi* csatát (augusztus 5) s visszavonulván Temesvárra, (melynek vára osztrák kézben volt) ott vívta utolsó csatáját 1849 augusztus 9-én.

A temesvári balsiker után Dembinszki Törökországba menekült s innen, mint honosított francia állampolgár elbocsáttatván, Parisba vonult vissza. Megírta Emlékiratait a magyar hadjáratról (Mémoires sur le guerre de Hongrie 1848-49, Paris 1849); úgy, mint előbb az 1830-31-iki lengyel felkelésről. Meghalt ugyanott 1864 június 13.

A lengyelek közül kiváló szerepet játszottak még többek között *Wysocki* József őrnagy, majd tábornok a lengyel légióban, majd egy hadosztály parancsnoka a feldunai hadseregben, majd a felsőtiszzaiban; végül az alsőtiszzaiban harcolt. Podolinban született 1809-ben. Kiváló szerepet játszott az 1830-iki lengyel felkelésben. Nálunk a tápióbicskei csatában Damjanich hadtestében vitézkedett mint hadosztály-parancsnok s hozzátartozott akkor a 3. és 9. honvéd-zászlóalj, a híres „*veres-sapkások*”. Végigküzdötte a szabadságharcot s ő fedezte hadosztályával az utolsó, az orsovai visszavonulást. Parisban halt meg 1874-ben.

Buharin a kápolnai csatában egy hadosztályt vezetett Görgei hadtestében.

Abaricourt Károly, aki Lembergben született (1811), a 12-ik huszárezred ezredese volt. Az újszegedi csatában (1849 augusztus 3) mint Dembinszki hadsegéde elfogatott és Haynau felakasztatta.

Woroniecki Micislav herceg (szül. 1825) az osztrák hadseregben szolgált mint főhadnagy. A lengyel légió szervezéséhez tetemes anyagi áldozattal járult. Vitézül küzdötte végig a szabadságharcot, végül mint dzsidásezredes a temesvári csatában fogságba került s Haynau 1849 október 20-án Pesten a Neugebäudeban felakasztatta. Benne kihalt hírneves családja. A magyar ifjúság 1877-ben a Kerepesi-temetőben síremléket emelt neki. Ezt a Magyar-Lengyei Egyesület 1924-ben renováltatta.

Vértanúságot szenvedett *Rulikowski Kázmér* is, aki az orosz hadseregből mint dzsidáskapitány s egy orosz lovas előőrs vezetője jött át Gyöngyösről Tiszafüredre. Bemhez vágott. A mieink Aradra küldöttek; de ott rekedvén a világsi fegyverletételkor, az oroszok kezébe került s ezek Nagyváradon kivégeztették. Sírját kegyelettel ápták a magyarok. Érdekes fordulata a sorsnak, hogy 1915 július 2-án a kassai vörössapkások 9. honvédezedének hadosztály-parancsnokságával a Kulikowski-kastélyban állomásoztunk Orosz-Lengyelországban, Tiszowce mellett, *Honiatycén*, családi mézbor-áldomás mellett emlegetvén a mi vértanunkat.

Zsurmay (Zurmanski) *Lipót* vezette a Vilmos-huszárok utolsó századát Galíciából Magyarországra. Bem oldalán a honvédsereg egyik legvitézebb lovastisztje volt, őrnagyi ranggal.

Idzikoivski Tádé emigránsból lett ezredes, dandár-, majd hadosztály-parancsnok. A tarcali csatában szuronyos rohammal döntötte el a harcot lengyeléi élén.

Kozelnicki Xavér, a 2-ik dzsidásezred kapitánya, a sárosmegyei Girálnál két napig tartóztatta fel 200 vitézével a 3000 főnyi orosz sereget.

Sidlowski János százados, a brassai fellegvár hős védője, mikor Lüders 1849 június 21-én halomra lövette a várat, nehogy orosz fogságba kerüljön, föbelötte magát.

Thwornicki L. a lengyel légió egyik csapatparancsnoka, szintén a tarcali csatában (1849 január 22) tüntette ki magát, a falu feletti magaslatot rohammal elfoglalván.

Zakohlicki Péter mint emigráns 1848 október 19-én lelkes felhívást intézett Pestről honfitársaihoz lengyel légió alakítására.

E hírneves hősökön kívül sok ezer névtelen hős lengyel ifjú küzdött a magyar szabadságért. Számuk meghaladta a tízezret.

Leghíresebbé vált azonban közülök *Bem József* tábornok, az erdélyi hadsereg fővezére, két nemzet büszkesége, a forradásos sebhelyekkel borított béna kis ember, kinek lelki nagyságát legszebben adjutánsa, Petőfi Sándor énekelte meg.

II.

Bem apóról.

Apó-nak az ő kedves székelyei nevezték el, kik őt, mint apjukat szerették, tisztelték. Pedig még beszélni sem tudtak egymás nyelvén. De az az idő nem a beszéd – a tettek ideje volt! Bemnek, az igénytelen kis embernek a szemében ragyogó tűz, katonai zsenijének varázsa, villámgyors sikereinek hatása vonzotta hozzá a székelyeket, kiket ő nagyra becsült s a világ legjobb katonáinak tartott.

Bem József 1794 március 14-én született Tarnopolban. 1812-ben Napoleon alatt az oroszok ellen mint lovas tüzérhadnagy harcolt, 1830-ban mint őrnagy lovasüteg parancsnoka volt s az iganiei csatában üte-

gével, 40 orosz ágyú ellenében, ő döntötte el a győzedelmet. Ezredessé s az összes lengyel tüzérség főparancsnokává neveztetett ki. A lengyel szabadságharc bukásával Parisba menekült. 1848 októberében a bécsi forradalom támogatására sietett s ő vezette Bécs védelmét hg. Windischgraetz ellen. A kapituláció után álöltözetben menekült Bécsből Pozsonyba, hol 1848 október 31-én Kossuthnál jelentkezett.

Éppen akkor volt ott a lengyel emigráció küldöttsége s ennek egyik tagja, *Falkoivski* Gyula ezt írja Bemről: „Kossuthnál voltam, midőn belépett hozzám egy 50 év körüli férfi, közepes termetű, halvány, kissé felduzzadt arcú, állig begombolt kabátban, nyakkendővel, gallér nélkül. Egy ünnepi ruhába öltözött templom szolgának tartottam volna, hogyha nem látom, hogy Kossuth mily tisztelettel fogadja s tábornoknak cimezi. E pedellus-alakban rettenthetetlen harcos, vasszilárd jellem lakozott. Az igénytelen alak Bem volt”.¹

Kossuth Bemet a Simunich ellen működő Guyon magyar seregéhez küldötte a morva határszélre. Ott nem szívesen fogadták. Szenicen az öregebb tisztek tanácsa abban állapodott meg, hogy Bemnek, mint forradalmi férfiúnak, nem fognak engedelmeskedni, mert ők hívei a királynak. „Vakok voltunk mi akkor. . . . Mi csak törvényes utón akartuk jogainkat védeni” írja Zambelly Lajos huszárezredes.² Midőn a Simunichot üldöző magyar sereg Holicson túl, kijelentette, hogy a morva határt át nem lépi. Bem még aznap, megbotránkozva, otthagyta a sereget. A magyar „királyi” sereg örömmel fogadta a hirt, pedig később mily szerencsésnek érezték volna magukat, ha e kitűnő hadvezér alatt szolgálhattak volna s mennyire vágyakoztak Bem apósához.³

Bem első tanulsága csalódás volt a *magyarokban*, akiket forradalminak hitt, de lojálisnak tapasztalt magyar *királyi* hadseregben!

Második csalódás honfitársai, a *lengyelek* részéről érte.

A lengyelek 1848 őszén tömegesen érkeztek Magyarországra, hogy résztvegyenek a szabadságharcban. Így pl. a tarnowi felsőgimnáziumnak fele otthagyta az iskolát s jött át Magyarországra. Külön légiót kívántak. Bem ezt ellenezte s a kormány reá hallgatván, csakis egy lengyel ezred, egy ulánus dandár s egy tüzérüteg alakítására adott felhatalmazást, a többi lengyel csapatokat a magyar zászlóaljakra kívánván beosztani.

Wysocki annyira feltűzelte a lengyel ifjúságot Bem ellen, hogy egy rajongó ifjú, Kolodziejski Xavér rálőtt a tábornokra, de a golyó fennakadt erős állkapcsában. A merénylőt a haditörvényszék halálra ítélte. De a hírlapok s a közvélemény annyira pártját fogták s a lengyel ifjúság olyan tüntetést rendezett mellette, hogy az ítéletet nem hajtották végre s Wysocki később felvette hadosztályába.

Ez a lengyel tüntetés akadályozta meg a magyar kormányt abban, hogy Bemet a honvéd hadsereg fővezérévé nevezze ki, Wysockit ellenben őrnagyi ranggal, a toborzani kezdett lengyel légió parancsnokává nevezte ki.

Míntha a sors úgy akarta volna, hogy Bem olyan különleges hivatást nyerjen, mely az ő egyéniségének mintegy predesztinálva volt. Reá bízták Erdély visszafoglalását s az erdélyi hadsereg újraszervezését.

Bem ennek a feladatnak fényesen megfelelt. Az Erdélyből már

¹ Emlékiratok 1848-49-ből (lengyelül) Posen, 1879.

² Hazánk XI. 271.

³ U. ott.

kiszorított csekély honvéd sereget reorganizálta, győzelmesen vezette vissza, kiegészítette, fellelkesítette, a székelyeket tömegesen felkeltette s villámgyors hadműködésével legendába illő hősi diadalokat aratott – nagyobb számú, hadiszerekkel bőven ellátott, rendes hadseregekkel szemben. A csodatételeknek kettős titka volt: Bem hadvezéri zsenialitása, s a székelyek páratlan vitézsége.

A magyarokban és lengyelekben csalódott Bem feltalálta a hozzá méltó hadi erényeket a *székelyekben*. E két mágneses erő egymásra hatása szabadította fel a letiport Erdélyt, verte ki az országból az osztrák császári hadakat, törte meg az oláhok, szászok hazaárulását, s verte ki az első orosz betörést.

Midőn Bem Erdély határán 1848 december elején megjelent, 7-8000 főnyi honvédséget talált Csúcsától Nagybányáig. Erdély az ellenség hatalmában volt. Tisztikarához Szilágysomlyón ezeket a szavakat intézte: „Uraim a kormány engem e sereg parancsnokául teljes hatalommal nevezett ki. Feltétlen engedelmességet kívánok. Aki nem engedelmeskedik, föbbe lövetem; azonban jutalmazni is tudok”.

Rövid, de jellemző, csattanós program. A büntetésre nem volt szükség, a jutalmazásra bőven nyílt alkalom.

Bem három irányban indította seregét Kolozsvár felé. Csúcsától, Zsibórol és Nagybányáról. Söpörték maguk előtt az ellenséget.

Bem 1848 december 25-én bevonult *Kolozsvárra*. Az ellenség vezérét Wardener tábornokot másnap a guta ütötte meg Tordán.

Soha boldogabb karácsonya nem volt ennél Kolozsvárnak, mondták és írták az egykorúak. Volt keletje a híres töltött káposztának.

És soha gyászosabb karácsonya nem volt, mint 70 év multán, 1918-ban, mondják mi, kik megértük ott azt a gyalázatot, hogy az oláh, bocskoros, szalmakalapos, operett-hadsereg vonult be oda – éppen karácsony szombatján. A *székely légió* meg tudta volna menteni ettől a szégyentől, ha a kormányhatalmat bitorlók vissza nem rendelték volna őket Csúcsára, Zsibóra. Ezt a gyalázatot csak egy új Bem apó fogja lemoshatni történelmünk leggyászosabb lapjáról.

Bem karácsony harmadnapján felkerekedett és Beszterce felé üldözte a futó osztrák sereget, Urbán oláh határőr ezredeit, az új év elején kiverte őket Bukovinába. 1849 január 13-án bevonult a székelyek fővárosába – *Marosvásárhelyre*. Ez lett neki a legkedvesebb városa, hova örömmel tért meg 1-2 napra a hadi fáradalmakat kipihenni, a tábori élet porát lemosni, nyílt sebeit bekötöztetni.

De pihenésre nem igen volt ideje. Mars isten szárnyas hadi szekere gyors iramban száguldott vele fel és alá az erdélyi bércek vadregényes völgyeiben.

Erdély hadi székhelye akkor *Nagyszében* volt. Ott székelt a cs. katonai főparancsnok *br. Puchner* Adolf erős hadsereg élén, a szászok körfalak és bástyák által erősített fővárosában. Ez volt Erdély stratégiai gócpontja, Erdély bírásának a kulcsa. Ez volt már a fejedelmek korában, a Rákóczi-forradalomban s ez volt a forduló sarkpont legutóbb: az oláhok 1916-iki betörésekor. 1849-ben ugyanazok a helynevek szerepelnek, mint 1916-ban. A támadás most is, mint akkor, Nagycsür felől indult, Vízaknától folytatódott Szeben felé. „Négy nap dörgött az ágyú Vízakna s Déva közt” – 1849 január 4-8. Négy nap dörgött Vízakna s a Verestorony közt, 1916 szeptember 26-29. Itt kapta az oláh betörés a halálos döfést Tanárky Béla, 51-es hadosztálya magyar honvédeiktől,

Falkenheym poroszaitól s Kraft v. Delmensingen a Vöröstoronyi szorost elzáró bajor alpesi csapataitól.

Bem 1849 január közepén Marosvásárhelyről Szeben elfoglalására sietett. Hirtelen meglepetéssel akart célt érni. Január 21-én hajnalban, sűrű ködben serege élén lovagolt a város falai alá. De az őrség résen volt s ágyulövessel fogadta a vakmerően előre lovagolt Bemet és vezérkarát. Gr. Mikes Kelemen huszárezredet ágyugolyó tépte szét mellette, gr. Esterházy Kálmánnak jobb karját, gr. Teleki Sándor alól lovát lötték el. Bemnek megfelelő ostromszerek hiányában, vissza kellett vonulnia, Nagycsürön át; de a szomszéd szász faluban, *Szélindeken* megállt, visszaverte az üldözőket s ott ütött táborot Szeben szomszédságában. Három nap múlva (január 24.) az ellenség három felől intézett bekerítő támadását verte vissza. Még egy hétig ott táborozott az ellenség torkában. Tisztikara csodákat mesélt és irt vakmerő bátorságáról, a mivel katonáit is szuggerálta.

Január 31-én áttette hadállását a szomszédos *Vizaknára*, hol 8 évvel ezelőtt honvédeink főhadiszállása volt a szebeni csata előtt. Itt támadta meg Bemet február 4-én Puchner. A támadást visszaverték, de a vakmerő ellentámadás szerencsétlenül végződván, Bemnek vissza kellett vonulnia, üldözve és folytonosan védekezve négy napon át Piskiig, hogy ott a Déva felől várt segédcapatokkal egyesüljön. Bem e visszavonulás közben kifejtett bravúros védekezése ritkítja párját a magyar hadtörténelemben. Személyes vitézségéről is legendák szólnak. Az ágyúira támadó ellenség közé korbáccsal ütött, hogy „Canaille, das sind meine Kanonen!” Midőn jobbkeze középujját ellőtték, azzal vigasztalódott, hogy egy haszontalan ujjával kevesebb van. A Piski-hidnál azonban megállt s kijelentette, hogy „Brücke verloren, Siebenbürgen verloren!” „Ne fuss magyar, mert nincs haza!” Hős fia, a székelyek, megállottak s visszaverték az ellenséget.

III.

Petőfi Bem táborában.

Bem és Petőfi neve szabadságharcunk történetében elválaszthatatlanul összeforrt.

Petőfit Bem hírneve vonzotta az ő táborába. Viszont Bem megismervén Petőfit, rokonleiket talált benne s megszerette őt. Nagyrabecsülte irodalmi jelentőségét, a lelkesítő hatást, melyet költeményei a honvédekre gyakoroltak s kitüntetésnek vette, hogy verseiben róla és csatáiról megemlékezett. A hadvezérek szeretik, ha róluk irnak és tetteiket dicsőítik.

De Bem Petőfiben nemcsak az ő Tyrtaeusát látta, hanem szívből megszerette, fiának nevezte, segédtsíztjévé tette, érdemrenddel tüntette ki s pártját fogta a hadügyminiszterekkel szemben is.

Petőfi 1848 január 13-án egyenesen Kossuthtól kérte Bem seregéhez való áttételét, azzal, hogy most „gyalázat nélkül csak Bem oldala mellett lehet az ember”. Az áthelyezést megnyervén, január közepén indult Debrecenből s Kolozsváron, Deésen, Besztercén át érkezett Marosvásárhelyre, Bem táborába. Nagyselyek közelében január 25-én székely lovas és gyalog sereggel találkozott, kik megtudván, hogy ő Petőfi, „a poéta”, lelkesen megéljenezték és ünnepelték. „Soha jelenet nem volt rám ily hatással, – írta egy szemtanú – nem tudom, a költőt csodáljam-e, ki neve dicsőségével a Székelyföld utolsó kunyhóját is be

tudja tölteni, vagy leboruljak a nép előtt, mely elszigeteltsége, mostoha viszonyai közt is ismeri jeleseit s fellelkesül azok neve hallásán . . . Tán ekkor fogamzott meg Petőfi lelkében a szándék, miről később oly gyakran szólt, hogy *a székelemek, vérünk e virága* közt fog megtelepedni.”¹ Petőfit, Szelindekre érve, Bem, a tisztikar s a honvédek lelkesen fogadták. Nemsokára, a vízaknai (február 4.) csatában átesett a tűzkeresztségen is. Bem a csata kezdetén meghagyta, hogy a tűzvonalon kívül maradjon, mert nem szeretné a nemzet oly jeles költőjét veszélynek tenni ki. Petőfi azzal ígérte meg, hogy nem tudja, megtarthatja-e, midőn az ágyuk dörgését fogja hallani. És ez Petőfőtől nem kérkedés, de lelki dispositio volt. Aki tapasztalta az ágyúdörgés és csatazaj lélektani hatását, természetesnek fogja találni, hogy Petőfi is ott forgott, hol az ágyuk körül, hol a gyalogság között, buzdítva, bátorítva. Némelyek szerint ő volt az, aki Puchner színleges visszavonulásakor Bemet rábeszélte, hogy a vízaknai régi sóaknák erős sáncállásait elhagyva, támadásba menjen át. A parancsot erre tényleg Petőfi vitte s kivont karddal előre lovagolva kiáltá *Csatadalá-nak* sorait, hogy:

Ha félkezünk leszakad is,
Ha mindnyájan itt veszünk is,
Előre!

A támadás balul ütött ki. Az ágyuk egyrésze (18) elveszett. Vissza kellett vonulni. Az elesett honvédeket az ellenség temette el, illetőleg dobálta bele a felhagyott sótárnák aknáiba, honnan félézredes múlva egy felhőszakadás a föld színére sodorta a sósvízben épen maradt holttesteket, felismerhető sebhelyeikkel.

A visszavonulás alatt Szászsebesen, Szászvároson át Déva felé Petőfi Bem mellett lovagolt, aki a megmaradt ágyukkal fedezte seregét, maga is sebet kapva, melyet csak Déván vett gyógykezelés alá. Petőfi erről a bravúros anabasisról írta azt a szép költeményt, hogy:

Négy nap dörgött az ágyú
Vízakna s Déva közt
Ott minden talpalatnyi
Földet vér öntözött.

Magáról is megemlékezik benne a költemény végén, azt írván, hogy:

Te melletted lovalék	S lépésid mind halálig
A harc veszélyiben,	Követni is fogom
Ahol az élet pusztul	Oh Bem, vitéz vezérem,
És a halál terem...	Dicső tábornokom!

A költemény tetőzése Bem dicsőítésének szól, azt mondván:

Oh Bem, vitéz vezérem,
Dicső tábornokom!
Lelked nagyságát könnyes
Szemekkel bámulom.

Nincsen szóm elbeszélni
Nagy hősiségedet,
Csak néma áhitattal
Szemléllek tégedet.

S ha volna ember, kit mint
Istent imádanék,
Meghajlanék előtted
Térdem, meghajlanék.

¹ Ferenczi Z.: Petőfi életrajza III. 313.

Petőfi a (február 9.) véres piski csatában nem vett részt, mert Bem (február 8.) futárként küldte Debrecenbe. Akkor zördült össze nyakkendő és keztyű nélkül jelentkezése miatt Mészáros hadügyminiszterrel, amiért Petőfi lemondott kapitányi rangjáról s polgári ruhában ment vissza Bemhez Medgyesre. Ott írta *Csatában* c. költeményét, melynek refrénje: „Előre katonák, Előre magyarok!”

Bem a piski győzelem után az ellenséget üldözve a Maros s Nagy a küküllő völgyében tört előre, hogy a Székelyföldről várt újoncokat magához csatolja. *Segesvár* mellett elsáncolta magát. Br. Puchner nem merte szembe támadni, de *Szentágota* felé kerülve hátba akarta fogni. Bem észrevevén, hogy Medgyes felé szabad az út, hirtelen felkerekedett sáncai mögül s gyorsmenetben *Nagyszében* alatt termett. Nagycsürnél szétverte a segítségül behívott orosz sereget és március 11-én bevonult Szebenbe. A gazdag zsákmány és hadiszer között visszaszerezte vízaknai ágyúit is.

Az oroszokat átszorítván a Yöröstoronyi-szoroson, Brassó felé üldözte a császáriakat s a felkelt székelyekkel kiverte őket a Tömösi-szoroson.

Erdély ezzel teljesen vissza volt foglalva s az ellenségtől megtisztítva. Bem a székelyek sürgető kérésére ekkor látogatott el Háromszék fővárosába, *Sepsiszentgyörgyre*, hol lelkesen ünnepelték. „Ez volt életének legszebb napja!” mondotta válaszában. A székelyt eddig hősies-ségéért becsülte, most szeretni tanulta meg!

Petőfi ott nem volt vele, mert Segesvárról futárul küldötte Kolozsvárra. Diadalai hírére Bánffyhunyadon írta „*Az erdélyi hadsereg*” című versét, melynek kezdő és befejező versszaka:

Mi ne győznénk? Hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszúálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga!

A magyar-lengyel nemzet bajtársi szövetségének is áldoz egy versszakot, azt mondván:

Két nemzet van egyesülve bennünk,
S mily két nemzet: a lengyel és magyar!
Van-e sors, amely hatalmasabb, mint
E két nemzet, ha egy célt akar?

Erdély felszabadítása lelkesítő hatással volt a magyarországi hadműveletekre is. Akkor vívottak a tavaszi fényes diadalok a főváros fölmentésére, melyben ott vitézkedett Wysocki hadosztályában a lengyel légió is. Éppúgy mint az erdélyi harcokban *herceg Woroniecki*, a lengyel légió egyik osztályának parancsnoka, *Zsurmay* (Zsurmanszki Lipót) huszár-örnagya és mások.

A kormány Bemet az I. o. katonai érdemrenddel tüntette ki. A nemzetgyűlés küldöttsége vitte el Szászsebesre, s a hadügyminiszter köszönő iratot intézett Bemhez. Ő viszont katonáit tüntette ki, köztük Petőfit. Maga tűzte mellére balkezével, mert jobbja még fel volt kötve. „Balkezettel tűzöm fel – úgymond – szívem felőli kezemmel!” s megölelte hosszan, melegen. A költő azt felelte: „tábornokom, többel tartozom Önnek, mint atyámnak; atyám csak életet adott nekem, Ön pedig becsületet!” Célzás volt arra, hogy visszaadta kapitányi rangját, újra segédjévé tette s megajándékozta egy arabs lóval, melyet a tél folyamán maga lovagolt.

Bem a kormány kívánságára megindult a Bánát felé, hogy onnan is kiverje az ellenséget. Petőfi vele ment. *Vajdahunyadon* megénekelte a várat, melyben Hunyadihoz hasonlítja Bemet:

Nem a nevedről, hanem szellemedről
 S annak művéről ismerek reád.
 Az vagy, ki voltál négy száz év előtt s most
 Te mentetted meg a magyar hazát!

A Vaskapun átmenve, Petőfi Karánsebesen (hol Bem kívánságára kinyomatta a *Csatadalt* s a katonák közt kiosztották) írta A *székelyek* vitézségét magasztaló remek dythirambusát, melynek középső versszaka – mint beszédes néprajzi tündérkép – bele van vésvé minden székely szívbe:

Úgy mennek a halálba ők
 Amint más ember menyegzőre mén;
 Virágokat tűznek kalapjaik
 Mellé, s dalolnak a harc mezején.
 Csak nem fajult el még a székely vér!
 Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

A székely fiúk hősiességét Bem hadijelentése is kiemeli április 17-éről.

Temesvár alá érkezvén, Bem ottani hadiszállásán (Freidorfon, május 3.) Petőfi „vezérkari századost” *őrnagy-nak* nevezte ki, továbbra is meghagyva őt segéd tisztjének. – Mint ilyent küldötte újra Debrecenbe futárul Kossuthhoz és Klapka h. hadügyminiszterhez. Ekkor történt összeütközése, hírlapi közlemény miatt Klapkával. Ennek következtében újra leköszönt tisztí rangjáról s elégtételül írta „Egy *goromba tábornokhoz*” c. költeményét. Emiatt maradt távol májustól júliusig a harcterről, hova Bem hívására tért vissza.

A Székelyföld délkeleti sarkában találta meg hős vezérét. Julius 29-én írta feleségének, kit Tordán hagyott kisfiával: „Bemmel Bereczken találkoztam. Megállottam hintaja mellett s köszöntem neki. O odapillant, megismer, elkialtja magát s kinyújtja karjait. Én felugrottam, nyakába borultam s megcsókoltuk egymást. „Mon fils, mon fils, mon fils” – szólt az öreg sirva. – Most még sokkal nyájasabb, szívesebb, atyaiabb irántam, pedig eddig is az volt.” Bem tüstént jelentette a hadügyminiszternek, hogy Petőfi őrnagy ismét szolgálatba lépett.

Petőfi így harmadszor is visszakerült az ő kedves székelyei, nemzetünk virága, legvitézebb népe közé, hova letelepedni vágyott. A Végtet könyvében másként volt beírva. Julius 31-én a gyászos segesvári csatában, az orosz túlerővel vívott véres ütközetben nyomtalanul eltűnt. Mint egy meteor lehullott az égről, elszállt a világűrben, vérével pecsételve meg a Székelyföld szeretetét.

Beteljesült vágya, hogy

Ott essem el én
 A harc mezején!

A „kivívott diadal” csak késett, de nem maradt el. Születése századik évfordulóján a művelt világ összes nemzetei hódoltak az ő örök emlékének. *Jövendőlése* valóra vált:

„Anyám, az álmok nem hazudnak;
 Takarjon bár a szemfödél:
 Dicső neve költő fiadnak,
 Anyám, soká, örökkön él!”

„Dicső tábornoka” a segesvári csatából csoda-véletlenül menekült meg. De az ő napja is leáldozóra hajlott. A temesvári ütközetben augusztus 9-én honfittársától Dembinszkitől ő vette át a vezérletet; de az ő végzete is beteljesült. Törökföldön, Aleppóban, 1850 december 9-én fejezte be a szabadságért öt országban küzdött viszontagságos életét.

Hű székelyei 1880-ban szobrot emeltek emlékére, kedves városa, Marosvásárhely főterén. A leleplezési óda szerint:

„Itt áll, mint akkor álla épen
A letiport Erdély fölött;
A felvillanó fény szemében
Hirdette csak, hogy győzni jött. . .

Mert ikreid, oh szent szabadság,
A magyarok s a lengyelek.
Hogy érted verőket onthassák,
Ők csak azon versengenek,
Hát még egymással összefogva,
E két nép mit nem tenne meg?
Így mentek együtt a szent hadba
Lengyel vezér s magyar sereg.” *(Szász Károly)*

Ott állott a bronzszobor, Huszár Adolf remekműve, 30 évig, a székely főváros piacterén, szemben a Rákócziéval, Kossuthéval. Csak állott, mert 1919-ben a balkáni franciák, a civilizáció nevében besurranó új honfoglalók, ledöntötték.

Vájjon tudják-e a lengyelek és mit szólnak új szövetségésük e kulturtényéhez?!

A székelyek nem feledik, fel van róva a rovásra. De hiába rekken-tették el a szobrot: az ő lelkökben Bem alakja még most is

Ott áll – mint akkor álla épen
A visszanyert Erdély fölött
A messze átóval kezében
Kémelve távont és jövőt.
Dicsőbb jövendőnk távolába
Új látkört pillantása nyit,
Míg ágyuján pihelve lába
Jelenti: érc s erő van itt!

A hű székelyek Bem apó földi mását – fölszabadító szellemének örökösét – várva-várják.

A lengyel légiók tisztikara a magyar szabadságharcban.

1.

A magyarországi lengyel légió tisztikara 1849 május végén.

Gyalogság:

1.. zászlóalj.

Ezredes: Wisocki József.

Őrnagy: Czernich Ignác.

Századosok: Grotowski András, Jagmin József, Zotrowski Hippolit, Dembicki Ignác.

Főhadnagyok: Sikorski Sándor, Domkowicz Vilmos, Zima Ferenc, Piri József, Brzezinski János, Slabovski Szanisló.

Hadnagyok: Godomski Apollinaris, Jannokievicz Ádám, Pelczynski Félix, Tehorzewski Imre, Dobrzniski Faustin, Zamoyski János, Piatkowski Ferenc, Jastrzembki Lajos, Guniewicz János, Czarnieczki Lajos, Bolanski László.

II. zászlóalj.

Őrnagy: Idzikovszki Thaddeus.

Századosok: Dobreczki József, Víruski Antal, Drzewiczki János, Suryń János, Rudnicki József, Pigłowski Antal.

Főhadnagyk: Zuniewski Constantin, Macyóvski Alfréd, Kozakiewicz Victor, Biernaczky Szaniszló, Damski Nicodem.

Hadnagyk: Tuppy Ferdinand, Kuczkowski János, Orłowski Ferenc, Jezioranski Antal, Czarnosłowski János, Poisson Ferenc, Driewicz Tamás, Leja József, Jaworski Gyula.

III. zászlóalj:

Őrnagy: –

Századosok: Horodynski Xavér, Gladkowski Tamás, Braziewicz Károly, Piotrowski Péter.

Főhadnagyk: Rusczyński Sándor, Karczamarski János.

Hadnagyk: Englert Károly, Wienowski, Szumlanski Szaniszló, Szamoski Constantin, Szerf Leon, Malczewski Ádám, Szerf Odiló, Jagmyski Xavér, Guminski Xavér, Milkowski Zsigmond, Heimowski Károly, Krawerinski Félix, Dunajewski Eduard, Malczeski Narcis, Matuszinski Szaniszló.

(Kriegsarchiv Wien: Offiziers-Standes-Listen der ung. Frei-Corps. Verz. 5. Post Nr. 6.)

Utászcsapat:

Századosok; Stobiecki Lucian. Főhadnagyk: ----- . Hadnagyk: -- .

Tüzérség:

Őrnagy: Laski

Százados: Zarski Eduard

Főhadnagyk: – -

Hadnagyk: -- -

(Nemzeti Múzeum Ltára; törzsanyag,
1848-1849. iratok.)

II.

Az erdélyi lengyel légió 1849 június 24.

Verzeichnis

der in Folge Auftrag's des Feldmarschalllieutenants Bem zu höheren Offiziersstellen beförderten Offiziere und Unteroffiziere, u. z.

Zu der 1. und 2. Compagnie der Inf. Legion:

1. Hauptmann Kowalski zum Major.

2. Oberlt. Anton Frantsek zum Hauptmann.

3. Fähnrich Eduard Balik, 4. Fabian Grabowski, 5. Eduard Michalski, 6. Podhaiski, 7. Wielogorski, 8. Zajackowski, 9. Iwanicki, 10. Juszczynski, 11. Izidor Charlinski zum Lieutenant.

Zu der 1. und 2. Cavallerie Escadron:

1. Oberlieutenant Skawinski, 2. Clemens Purzewtocki zum Rittmeister.

3. Fähnrich Leopold Szamota, 4. Ignatz Guskiewicz, 5. Alois Boberski, 6. Alexander Olszewski, 7. Ludwig Kramer, 8. Josef Schmid, 9. Jan Piotrowski, 10. Alexander Dzewolski, 11. Constantin Czyzewicz, 12. Andreas Gryglewski zum Lieutenant.

Anmerkung: Unter den neunominirten Offizieren befinden sich auch altgediente Offiziere, deren Nominationen jedoch im Zeitungsblatte bis nunzu nicht veröffentlicht wurden.

Weder in beiden Compagnien, noch in beiden Escadronen befinden sich andere Offiziere noch.

Samos Uyvár den 24. Juni 1849.

Piotrowski mp. Oberst, i
(*Kriegsarchiv Wien: i. h.*)

A magyarországi lengyel dísás-ezred tisztikara 1849 június
közepén.

Alezredes: lovag Thorznicki Ulászló (ezr.-par.)

Őrnagy: gróf Poninski Ulászló (II. o.-p.)

Századosok: Toczinski Szaniszló, Wotnyski Tádé, Dominikowski Kajetán, Hoszowski Ádám, Wotkievicz Tádé.

Főhadnagyok: Lipski Antal, Nowodworski Marcell, Kizieracki Móric, Dunajewski Victor, Fredro Sándor, Krobiczki Victor, Tabaczinski József, Lisakowski Emil, Beze Bálint.

Hadnagyok: Wagner Gyula, Dwerniczki Klétus, Miaczinski Bódog, Wilczinski Antal, Malczeski János, Wagner Ferenc, Bombai Miksa, Jakobson Bogumil, Lesen Theoil, Timinski András, Tarnawicki, Laszota János, Zmigrodski Károly.

(Országos Levéltár: Ht. 1848-49. 16. sz.)

¹ Az erdélyi légiónál Piotrowski csupán a századoknál beosztott tiszteket sorolja fel. Így hiányzik belőle a gyalog légió parancsnoka (később marosvásárhelyi téparancsnok) Zarzycki Dénes alezredes, valamint utódja Strelicki őrnagy is.